

MEDIJI I ZLOČINI

NUŽNA JE PREPOSTAVKA NE CIVILNO VEĆ CIVILIZOVANO DRUŠTVО KOJE JE SPREMНО ISKAZATI PREZIR PREMA LJUDIMA KOJI TO ZASLUŽUJU

Nepristojno je prebacivati problem naprsto na tužilaštvo
prof. dr Žarko Puhovski

Ipak treba poći od koljačа Koljači hodaju ulicama, deluju kao ugledne osobe u političkom, privrednom, javnom i drugom životu. Mislim na fizičke koljače, ne idejne. I u tom pogledu se ponavlja nešto o čemu se govorilo u Nemačkoj početkom 50-ih i što se uvek događa nakon rata – naprsto se ne može suditi svima. To je loše, to je žalosno, to ima veze s nesposobnošću ljudi koji to rade, ali se vraćam na početak. To ima veze s nespremnošću društva da se ponaša civilizovano

Tu sam, kao što sam već rekao, u poziciji da nisam ni novinar ni pravnik, da sam negdje između. I iz te pozicije između mislim da mogu govoriti o tri razine problema. Prva je zadana tema: profesionalni kodeks je mišljen svugdje kao dokument moralnih obveza. Za prekršaj moralne obveze nema druge sankcije osim da se osobu oglaši nemoralnom. Dakle, prekršaj moralne obveze ne može biti sankcioniran kaznama, kako se to stalno misli, to nije disciplinski pravilnik, to nije zakonska odredba, to je nešto što treba moralno sankcionirati. Da bi to bilo moguće, nužna je prepostavka ne civilno, nego civilizirano društvo koje je spremno iskazati prezir prema ljudima koji to zaslužuju. To je nešto što kod nas ne postoji i zato je nepristojno prebacivati problem naprsto na tužiteljstvo, državno odvjetništvo ili sud kad društvo nije u stanju neke ljude koji to zaslužuju iz moralnih razloga na odgovarajući način tretirati. Postoje primjeri, recimo, u Danskoj nakon rata, u Norveškoj nakon rata, kako se tretiralo neke ljude koji su opravdano doživjeli prezir zajednice. Kod nas toga nema. Jedini prezir koji postoji je bio etnički utemeljeni prezir. Jer je jedina etika koja je postojala je bila etnički utemeljena. Etno-etička koja pretpostavlja da sam zato što sam po etnicitetu Hrvat ujedno dobar, ili Srbin, ujedno dobar, itd. To je prava razina problema na koju hoću upozoriti. Dakle, kad je riječ o profesionalnim kodeksima, to je opće mjesto.

Kad je konkretno o novinarskom kodeksu riječ, po mom sudu je problem u tome što se olako polazi od moralne razine problema, a preskače se spoznajna. Dakle, pretpostavlja se da novinari zaista znaju istinu, a ne žele je pisati. Moje višedesetljetno poznavanje stotina novinara pokazuje da su kod njih barem toliko često bili na dnevnom redu intelektualni problemi, dakle nesposobnost da razumiju koliko moralni problemi, dakle spremnost da kažu ono što su razumjeli. Kad se stvar svede na moralni problem, ispada da su novinari svi u stanju razumjeti, vidjeti istinu, pa je iz kukavičluka ne kažu. Dakle, glupost se, jednostavno rečeno, ostavlja po strani. Glupost jest ljudsko pravo. Novine su me zbog toga kritizirale, ali ja to i dalje tvrdim. Ali, ne i profesionalno pravo. I o tome također treba govoriti sa stajališta profesionalne obveze. Jednostavni primjer: za nekoliko dana dolazi još jedna obljetnica pada Vukovara. Ja sam prije nekoliko godina predložio da Novinarsko društvo taj dan proglaši Danom sramote hrvatskog novinarstva. Ni jedan jedini medij u Hrvatskoj nije ni tog ni narednog dana objavio da je Vukovar pao. To je najveća kolektivna sramota svih novinara i novinarki u Hrvatskoj. Nikada se tome u novinarskim redovima nije razgovaralo. Mnogi zaista nisu znali, jer su informacije bile dvojebne, mnogi su znali i odlučili biti domoljubni. Odlučili u ova dva načela koja je Dejan (Anastasijević) spomenuo shvatiti da bi istina mogla štetiti pa onda radije čemo malo oštetiti istinu da ne oštetimo javnost. I to jest realna dilema. Jednostavno govoreći, svako uređeno društvo počiva na stanovitoj količini laži bez koje ne bi bilo uređeno. Bez toga nema civilizacije. Od toga da kažem Dobar dan ili Dobro jutro. Kad sretnem susjeda u šest ujutro, ja u šest sati ujutro nikom ništa dobro ne želim. Ali ču reći Dobro jutro da ne komplikiram susjedske odnose. Dakle, mi od razine pristojnog ponašanja nadalje prihvaćamo takozvane korisne neistine ili laži i s njima svaka civilizacija živi. Zato se kad se govorи o komisijama za istinu i pomirenje zaboravlja da uz istinu uvijek ide uznemirenje. Istina ne umiruje. To su naprsto loše preslikane kršćanske floskule. Istina uvijek uznemiruje, izaziva sporove, jer se s njom teško može živjeti. Zamislite osobu u bilo kojoj zajednici, od obitelji nadalje, koja bi govorila istinu, samo istinu i ništa do istine. Takva bi osoba konsenzusom svih susjeda, prijatelja, srodnika završila u prvoj ludnici u roku od nekoliko tjedana jer to nitko ne bi mogao izdržati. Prema tome, ne možemo se ponašati kao u nekom utopijskom modelu u kojem bi svi junaci novinari i novinarke govorili istinu i samo istinu, a zli direktori, poslušnici, političari im to onemogućavali. Naprsto su kompromisi nešto što se realno događa. Kad se shvati da se kompromisi događaju, postavlja se moralno pitanje do koje točke mogu raditi kompromise a da ne oštetim neka temeljna načela. Svako malo čujem u tramvaju nekog kako kaže da nikad ne laže. Imam

potrebu fizički napasti toga, jer je to naprosto nemoguće. Nije istina da se tako može živjeti i to se ne može tražiti. Moralni kodeks ne može tražiti luksuz. Ne zaboravite da je hrabrost moralni luksuz. Mi nemamo pravo od ljudi tražiti hrabrost. Imamo pravo tražiti da rade ono što im je obveza do razine na kojoj sebe ne ugrožavaju. Sve preko toga je hrabrost, a to je luksuz. Hrabar sam ako sam učinio više nego što imate pravo od mene očekivati. Dakle, ne možete od mene očekivati da činim više od onoga što imate prava od mene očekivati. To je kontradikcija. Dakle, to su posebni primjeri ljudi koji su se zaista ispostavili, žrtvovali, koji su svoju egzistenciju doveli u sumnju, pa i život, i oni su po logici stvari zanemariva brojčana manjina. Inače po primjeru, naravno, nezanemariva. To ne može biti osnova kodeksa. Osnova kodeksa može biti minimalna pristojnost. Primjerice, ako već počne napad na nekog, da se ne moraju baš svi priključiti tom napadu. Ako je netko ucijenjen, nisu svi ucijenjeni. Ako se nakon dva dana ne može o nekim stvarima govoriti, zašto se danas ne može govoriti o tome kako se izvještavalo o Vukovaru prije 17 godina? Kad je čak i za gospodina Tomca prošlo skoro dovoljno vremena. Prema tome, imamo situaciju u kojoj treba razlikovati te dvije razine.

I konačno, treća razina na koju hoću upozoriti: pitanje osoba, odnosno biografija. To se može zvati ilustracijom, opet nekim profesionalnim elementima. Tu je kolega Jurišin navodio ST kao jedan od onih znakova propagande za rat u Hrvatskoj. Urednik danas najutjecajnijeg dnevnika u Hrvatskoj je svoju karijeru počeo u ST-u. O tome se nigdje ništa ne može reći. Danas najugledniji tzv. liberalni novinari, primjerice u Globusu i Nacionalu, su bile perjanice govora mržnje u Globusu početkom 90-ih. Etničkog, rodnog i svjetonazorskog. Ljudi koji danas sa zgrajanjem pišu, recimo, o Norcu. I to su stvari o kojima zaista treba govoriti. Pitanje glasi: Na kojoj točki se zaista radi o prijelomu, o tome da sam spoznao nešto pa promijenio poziciju, a na kojoj se radi o tome da se ušvercavam u novi main stream. Argument je veoma jednostavan. Onog časa kad netko objavi tekst u kojem kaže: Spoznao sam da su stvari koje sam radio prije toliko i toliko godina bile pogrešne, činio sam to iz dobre vjere, žao mi je zbog toga, ja s tim nemam nikakvim problema. Ali ta ideja da se korak po korak prebacujem s jedne na drugu stranu u nadi da će svi zaboraviti, jer novine traju samo jedan dan, je problem. Ne samo profesionalni, nego zato nam se opet pojavljuje netko tko će punim plućima recitirati poeziju u prozi tipa „novinari su savjest društva“ nasuprot pokvarenim političarima, nesposobnim tužiteljima i koruptnim policajcima. I u tom pogledu – završna točka. Naravno da većina ljudi koji su odgovorni za ove ratne zločine o kojima je prije govoreno neće biti procesuirana. Ali, po mojoj procjeni, oko 5000 počinitelja ratnih zločina na području bivše Jugoslavije koji su klali, ubijali, silovali neće biti procesuirano. To je ipak najveći problem. Pa onda ovi, kako kažu Nijemci, schreibtischtheater, ljudi koji su za pisaćim stolom pripravljali zločine. Ipak treba poći od koljača. Koljači hodaju ulicama, djeluju kao ugledne osobe u političkom, privrednom, javnom i drugom životu. Mislim na fizičke koljače, ne idejne. I u tom pogledu se ponavlja nešto o čemu se govorilo u Njemačkoj početkom 50-ih i što se uvijek događa nakon rata – naprosto se ne može suditi svima. To je loše, to je žalosno, to ima veze s nesposobnošću ljudi koji to rade, ali se vraćam na početak. To ima veze s nespremnošću društva da se ponaša civilizirano. Da se kaže: O.K. vi imate novac, vi imate utjecaj, vi imate novine, vi mate banke, ali neću s vama razgovarati jer ste činili stvari koje ja kao osoba koja sebe smatra pristojnom ne mogu prihvati. Tek kad to učinim imam pravo gnjaviti ovog ili onog tužitelja, ovog ili onog policajca, ovog ili onog političara da nešto učini. To se nije dogodilo ni unutar novinarskih struktura, ni u općoj javnosti, ni u sveučilišnoj javnosti, nisam pristran. Ali ona je bila trećerazredna jer su profesori općenito razmjerno nevažni, s nekoliko izuzetaka. U tom pogledu se radi o staroj i jednostavnoj frazi na kojoj nekolicina od nas godinama inzistira. Sučeljavanje s prošlošću. To se naprosto kaže što je bilo. Meni je puno važnije da se kaže što je bilo nego da Francek ili Štefek idu u zatvor. Iako ni ti ne bi bilo loše, naravno. Da se naprosto kaže o čemu se zaista radi... Ne može se sve svesti na to da su poslušnici u novinarskim redovima činili ono što im je netko rekao. Jedan dio novinara je to radio, radio svinjarije iz uvjerenja. Ne samo zbog novca. I nemojmo zaboraviti jednu stvar na kojoj sam godinama inzistirao – da je sve počelo s liberalizacijom medijskog prostora u Jugoslaviji. Tako da je Savez komunista izgubio sposobnost kontrole nad medijima i onda je izašlo nešto što nisu izmisliili novinari, nego što je očito postojalo, nešto što je bilo 40 godina prinudno tjerano pod tepih. To nisu samo novinari pustili da dođe do riječi. Nego oni koji su 40 godina, ja sam tu frazu upotrijebio prije govora mržnje, naredili tišinu mržnje, zabranili da se o mržnji govoriti. Onda je ona eksplodirala kad više kontrole nije bilo. Kroz medije, uz ostalo, pa u ratu. U tom pogledu se vratimo: kodeks treba gledati u budućnost, on treba poći od sposobnosti da se spoznaju činjenice do moralne odgovornosti. Ali odgovornost znači prije svega pripravnost da se prihvati reakcija. I dalje ne možemo objaviti odgovor u novinama na pristojan način. A kamoli na televiziji ili radiju ako nismo posebno moćne osobe. Ponavljam, od „Hrvatskog slova“, preko „Ferala“ do „Jutarnjeg lista“, ista vam je šansa da vam objave odgovor na ono što su rekli. A te novine inače nikavu drugu zajedničku vezu nemaju. Osim što se sindikalno pokrivaju prema svima oko sebe. Vi ne možete ni u jednim od tih novina demantirati neistine koje o vama pišu tako da to bude objavljeno na istom mjestu, istim slovima u idućem broju bez istovremenog komentara urednika, što je stvar elementarne pristojnosti. To ne možete praktički ni u jednim novinama postići. Dodatni element: u zadnje tri, četiri godine pojavljuje se nešto što se zove forumi na internetskim izdanjima novina. Tu se pojavljuju neopisivi primjeri govora mržnje. Navest ču dva koja se mene tiču. Prvi je glasio ovako: Hrvatski ražnjić: prvo nabijete Karlu del Ponte, onda Goldsteina, pa Žarka Pušovskog. Drugi: Kad konačno Pušovskom odrubimo glavu, iz njegovih če vena curiti pišalina a ne krv. To je nešto što su forumi maločas spomenuto najuglednijeg dnevнog lista u Hrvatskoj objavili jer se smatra da, za razliku od Pisma čitatelja, za forme uredništvo nije odgovorno. To je kakti sloboda.

Ta sloboda ne može biti, kolikogod to tehnički bilo teško, biti bez granica. Ako je jasno prihvaćeno da je uredništvo odgovorno da je kao čitatelj napišem psujući njega ili nju, ne vidim po kakvoj logici nema odgovornosti za ono što se piše na forumu, a o tome uopće nikakve rasprave do sada nije bilo. Jer se svi ponašaju prema onome: to su nove tehnologije, internet je prostor slobode, to se nas ne tiče. Dakle, etički kodeks ne kažnjava, on naprsto ide ka preziru. Oni koji ga prekrše idu na ploču. Piše: Žarko Puhovski je povrijedio sveučilišni kodeks jer je, recimo, ostavio studente šest sati da čekaju na ispit. To jest ili nije dovoljno da meni bude neugodno. Ali to je konzekvencija, nema drugog kažnjavanja. Za to, međutim, treba ta vrst civilizacije koje nemamo i po mom sudu stvar opet počinje. Hvala lijepo.